

Абсолютната група на Galois на крайно поле.

Абсолютната група на Galois на поле K е групата на Galois $Gal(K^{sep}/K)$ на сепарабелната обвивка K^{sep} на K . Най-общо казано, алгебричната обвивка $\overline{K}$ на K е единственото с точност до изоморфизъм алгебрично затворено разширение на K , което е алгебрично над K . Обединението на крайните сепарабелни разширения на K , съдържащи се в $\overline{K}$ е подполе на $\overline{K}$, което се нарича сепарабелна обвивка на K в $\overline{K}$ и се бележи с K^{sep} . Полетата, чиято сепарабелна обвивка $K^{sep} = \overline{K}$ съпада с цялата алгебрична обвивка $\overline{K}$ се наричат съвършени. Крайните полета $\mathbb{F}_q$ са примери за съвършени полета $\overline{\mathbb{F}_q} = \mathbb{F}_q^{sep}$ с абсолютна група на Galois, която е изоморфна на про-крайната обвивка $\widehat{\mathbb{Z}} = \varprojlim \mathbb{Z}_n$ на безкрайната циклична група $(\mathbb{Z}, +)$. А сега да преминем към последователно обяснение на гореспоменатите факти.

1. Сепарабелни разширения. Теорема за примитивния елемент

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.1. *Полиномът $f(x) \in K[x] \setminus K$ се нарича сепарабелен, ако няма кратни корени.*

Ако $F \supset K$ е разширение на полета, то елементът $a \in F$ е сепарабелен над K , ако минималният му полином над K е сепарабелен.

Алгебрично разширение $F \supset K$ е сепарабелно над K , ако всеки елемент на F е сепарабелен над K .

Алгебричен над K елемент $\alpha \in F$ е несепарабелен над K точно когато минималният полином $f(x) \in K[x] \setminus K$ на α над K има твържествено нулева формална производна. По-точно, $f(x)$ има кратен корен тогава и само тогава, когато има общ корен с формалната си производна $f'(x) \in K[x]$ или най-големият общ делител $d(x) = (f(x), f'(x)) \neq k \in K^*$. Съгласно неразложимостта на $f(x)$ над K , имаме $d(x) = k_o f(x)$ за някое $k_o \in K^*$ и $f(x)$ дели $f'(x)$. Понеже $\deg(f'(x)) < \deg(f(x))$, оттук следва $f'(x) \equiv 0$ или

$$f(x) = \sum_s a_{ps} x^{ps} = \left(\sum_s \sqrt[p]{a_{ps}} x^s \right)^p \in K(\sqrt[p]{a_{ps}} | s)[x]$$

за краен брой естествени s и простото число $p = char(K)$. В частност, ако K е поле с характеристика $char(K) = 0$, то всеки алгебричен над K елемент $\alpha \in F$ е сепарабелен над K .

Съществуват несепарабелни алгебрични разширения. Например, нека $F = \mathbb{F}_p(x)$ е полето на рационалните функции на трансцендентна над $\mathbb{F}_p$ променлива x . Множеството

$$F^p = \left\{ \frac{f^p(x)}{g^p(x)} \mid f(x), g(x) \in \mathbb{F}_p[x], g(x) \neq 0 \right\},$$

на p -тите степени на елементите на F е подполе на F . По-точно, за произволни

$$\frac{f_1(x)^p}{g_1(x)^p}, \frac{f_2(x)^p}{g_2(x)^p} \in F^p$$

с негъждествено нулеви $g_1(x), f_2(x), g_2(x) \in \mathbb{F}_p[x]$ е изпълнено

$$\frac{f_1(x)^p}{g_1(x)^p} - \frac{f_2(x)^p}{g_2(x)^p} = \left(\frac{f_1(x)}{g_1(x)} - \frac{f_2(x)}{g_2(x)} \right)^p \in F^p,$$

$$\left(\frac{f_1(x)^p}{g_1(x)^p} \right) : \left(\frac{f_2(x)^p}{g_2(x)^p} \right) = \left(\frac{f_1(x)g_2(x)}{g_1(x)f_2(x)} \right)^p \in F^p.$$

Твърдим, че алгебричното разширение $F \supset F^p$ не е сепарабелно. Например, $x \in F$ не е сепарабелен над F^p . Нека $f(y) \in F^p[y]$ е минималният полином на $x \in F$ над F^p . Полиномът $g(y) = y^p - x^p = (y - x)^p \in F^p[y]$ се дели на $f(y)$, защото $g(x) = 0$. Следователно $f(y) = (y - x)^r$ за някое естествено $1 \leq r \leq p$. При $r \geq 2$ полиномът $f(y)$ не е сепарабелен над F^p , а оттам и елементът $x \in F$ не е сепарабелен над F^p . В случая $r = 1$ имаме $x = \frac{h_1(x)^p}{h_2(x)^p} \in F^p$, откъдето $xh_2^p(x) = h_1^p(x)$ в пръстена $\mathbb{F}_p[x]$ на полиномите на трансцендентна над $\mathbb{F}_p$ променлива x . Сравняването на степените на двете страни дава $1 + p \deg(h_2) = p \deg(h_1)$ с $\deg(h_j) \in \mathbb{Z}$, $\deg(h_j) \geq 0$ и изисква p да дели 1. Противоречието доказва, че $f(y) = (y - x)^r$ с $2 \leq r \leq p$ и $x \in F$ не е сепарабелен над F^p .

ТЕОРЕМА-ОПРЕДЕЛЕНИЕ 1. (Теорема за примитивния елемент) (i) *Да предположим, че $F \supset K$ е разширение на полета, $\alpha \in F$ е алгебричен над K и $\beta \in F$ е сепарабелен над K . Тогава съществува елемент $\theta \in K(\alpha, \beta)$, който поражда $K(\alpha, \beta) = K(\theta)$ над K . Ако*

$$f_\alpha(x) = \prod_{i=1}^n (x - \alpha_i) \in K[x] \setminus K$$

е минималният полином на $\alpha = \alpha_1$ над K , а

$$f_\beta(x) = \prod_{j=1}^m (x - \beta_j) \in K[x] \setminus K$$

е минималният полином на $\beta = \beta_1$ над K , то съществува $\theta = \alpha + c\beta$ с $c \in K$, така че минималният полином $f_\theta(x) \in K[x] \setminus K$ на θ над K дели полинома

$$g(x) := \prod_{j=1}^m f_\alpha(x - c\beta_j) \in K[x]$$

и равенството $f_\theta(x) \equiv g(x)$ е в сила тогава и само тогава, когато

$$[K(\alpha, \beta) : K] = [K(\alpha) : K][K(\beta) : K].$$

(ii) *Нека $F \supset K$ е разширение на полета, $\alpha \in F$ и $\beta \in F$ са сепарабелни над K . Тогава съществува сепарабелен над K елемент $\theta \in K(\alpha, \beta)$, който поражда $K(\alpha, \beta) = K(\theta)$ над K .*

Оттук, ако $F \supset K$ е разширение на полета и $a_1, \dots, a_m \in F$ са сепарабелни над K , то съществува сепарабелен над K елемент $\theta \in K(a_1, \dots, a_m)$, който поражда $K(a_1, \dots, a_m) = K(\theta)$ над K .

Ако $E = K(\theta)$, то казваме, че θ е примитивен елемент на E над K .

Доказателство: (i) Ако $K = \mathbb{F}_q$ е крайно поле, то крайно породеното разширение $K(\alpha, \beta) \supset K$ на K чрез алгебрични над K елементи α и β е крайно. За $[K(\alpha, \beta) : K] = n \in \mathbb{N}$ полето $K(\alpha, \beta)$ съдържа $|K(\alpha, \beta)| = q^n$ елемента и е изоморфно на $\mathbb{F}_{q^n}$. Нека $\mathbb{F}_p$ е простото подполе на $\mathbb{F}_q$, а θ е пораждач на мултипликативната група $\mathbb{F}_{q^n}^* = \langle \theta \rangle$ на $\mathbb{F}_{q^n}$. Тогава $\mathbb{F}_{q^n} = \mathbb{F}_p(\theta) \subseteq \mathbb{F}_q(\theta)$. От друга страна, $\mathbb{F}_q(\theta) \subseteq \mathbb{F}_{q^n}$, защото $\mathbb{F}_q$ е подполе на $\mathbb{F}_{q^n}$ и $\theta \in \mathbb{F}_{q^n}$. Следователно $\mathbb{F}_{q^n} = \mathbb{F}_q(\theta)$. Елементът $\theta \in \mathbb{F}_{q^n}$ е корен на полинома $g(x) = x^{q^n} - x \in \mathbb{F}_p[x] \subset \mathbb{F}_q[x]$, който е сепарабелен съгласно $g'(x) = -1 \neq 0$. Минималният полином $f_\theta(x) \in \mathbb{F}_q[x] \setminus \mathbb{F}_q$ на θ над $\mathbb{F}_q$ дели полинома $g(x)$. Оттук $f_\theta(x)$ и θ са сепарабелни.

Отсега нататък ще считаме, че K е безкрайно поле. Съгласно сепарабелността на β_1 , минималният полином $f_\beta(x) \in K[x] \setminus K$ на β над K има различни корени $\beta_1, \dots, \beta_m$. За произволни $1 \leq i_1, i_2 \leq n$ и $1 \leq j_1 \neq j_2 \leq m$ образуваме

$$\gamma_{(j_1, j_2)}^{(i_1, i_2)} := \frac{\alpha_{i_1} - \alpha_{i_2}}{\beta_{j_1} - \beta_{j_2}} \in K(\alpha, \beta)$$

и избираме

$$c \in K \setminus \left\{ \gamma_{(j_1, j_2)}^{(i_1, i_2)} \mid 1 \leq i_1, i_2 \leq n, 1 \leq j_1 \neq j_2 \leq m \right\}.$$

Елементите $\gamma_{(j_1, j_2)}^{(i_1, i_2)} \in K(\alpha, \beta)$ са краен брой, така че безкрайността на полето K осигурява съществуването на c . Твърдим, че

$$\theta := \alpha + c\beta \in K(\alpha, \beta)$$

е примитивен елемент на $K(\alpha, \beta)$ над K . Включването $K(\theta) \subseteq K(\alpha, \beta)$ е ясно. За обратното включване да разгледаме най-големия общ делител

$$d(x) := (f_\alpha(\theta - cx), f_\beta(x))$$

на полиномите $f_\alpha(\theta - cx), f_\beta(x) \in K(\theta)[x]$. От една страна, $d(x) \in K(\theta)[x]$ е полином с коефициенти от $K(\theta)$, защото може да се получи чрез последователни деления на полиноми от $K(\theta)[x]$ по алгоритъма на Евклид. От друга страна, корените на $d(x)$ са общите корени на $f_\alpha(\theta - cx)$ и $f_\beta(x)$. Съгласно $f_\alpha(\theta - c\beta_1) = f_\alpha(\alpha) = 0$ и $f_\alpha(\theta - c\beta_j) = f_\alpha(\alpha_1 + c(\beta_1 - \beta_j)) \neq 0$ за $\forall 2 \leq j \leq m$, $\alpha_1 + c(\beta_1 - \beta_j) \notin \{\alpha, \alpha_2, \dots, \alpha_n\}$ имаме $d(x) = a_o(x - \beta) \in K(\theta)[x]$ за някое $a_o \in K(\theta)^*$. Следователно $\beta \in K(\theta)$ и $\alpha = \theta - c\beta \in K(\theta)$, откъдето $K(\alpha, \beta) \subseteq K(\theta)$ и $K(\alpha, \beta) = K(\theta)$.

За да докажем, че минималният полином $f_\theta(x) \in K[x] \setminus K$ на θ над K дели полинома

$$g(x) := \prod_{j=1}^m f_\alpha(x - c\beta_j) \in K[x],$$

да забележим преди всичко, че полиномът $g(x) \in K(\beta_1, \dots, \beta_m)[x]$ е с коефициенти от K , защото $g(x)$ е симетричен полином на $\beta_1, \dots, \beta_m$ и елементарните симетрични полиноми на $\beta_1, \dots, \beta_m$ се различават евентуално само по знак от коефициентите на $f_\beta(x) \in K[x]$. От $f_\alpha(\theta - c\beta_1) = f_\alpha(\alpha) = 0$ следва $g(\theta) = 0$, така че $g(x) \in I(\theta) = \langle f_\theta(x) \rangle$ съгласно Твърдение 1.13(i). Полиномите $f_\theta(x), g(x) \in K[x] \setminus K$ със старши коефициенти 1 съвпадат точно когато имат равни степени $\deg(f_\theta) = mn$.

(ii) За сепарабелността на примитивния елемент θ на $K(\alpha, \beta)$ над K е достатъчно да докажем, че ако $f_\alpha(x)$ и $f_\beta(x)$ нямат кратни корени, то и $g(x) \in K[x]$ няма кратни корени. Тогава делителят $f_\theta(x) \in K[x]$ на $g(x)$ няма кратни корени и θ е сепарабелен над K . Ако допуснем, че

$$g(x) = \prod_{i=1}^n \prod_{j=1}^m (x - \alpha_i - x\beta_j)$$

има кратен корен, то съществуват различни наредени двойки $(i_1, j_1) \neq (i_2, j_2)$ с $\alpha_{i_1} + c\beta_{j_1} = \alpha_{i_2} + c\beta_{j_2}$. Ако $j_1 = j_2$, то $\alpha_{i_1} = \alpha_{i_2}$, откъдето $i_1 = i_2$ и $(i_1, j_1) = (i_2, j_2)$, противно на избора на $(i_1, j_1) \neq (i_2, j_2)$. Следователно $j_1 \neq j_2$ и $c = \gamma_{(j_2, j_1)}^{(i_1, i_2)}$, противно на избора на c . Това доказва, че полиномите $g(x)$ и $f_\theta(x)$ са сепарабелни и примитивният елемент θ на $K(\alpha, \beta) = K(\theta)$ над K е сепарабелен над полето K .

С индукция по i ще проверим, че ако $a_1, \dots, a_i$ са сепарабелни над K , то съществува сепарабелен над K , примитивен елемент θ_i на $K(a_1, \dots, a_i) = K(\theta_i)$.

Случаят $i = 2$ е вече разгледан. Ако съществува сепарабелен над K примитивен елемент $\theta_{i-1} \in K(a_1, \dots, a_{i-1})$ на $K(a_1, \dots, a_{i-1}) = K(\theta_{i-1})$ над K , то $K(a_1, \dots, a_{i-1}, a_i) = K(a_1, \dots, a_{i-1})(a_i) = K(\theta_{i-1}, a_i)$. Прилагайки разсъжденията от случая $i = 2$ получаваме съществуването на сепарабелен над K елемент $\theta_i \in K(\theta_{i-1}, a_i)$, така че $K(\theta_{i-1}, a_i) = K(\theta_i)$. Q.E.D.

СЛЕДСТВИЕ 2.2. *Ако $K(\theta) \supset K$ е просто алгебрично разширение на K чрез сепарабелен над K елемент θ , то всеки елемент $\rho \in K(\theta)$ е сепарабелен над K , т.е. $K(\theta) \supset K$ е сепарабелно разширение.*

Доказателство: Да допуснем, че съществува несепарабелен над K елемент $\rho \in K(\theta)$. Тогава минималният полином $f_\rho(x) \in K[x] \setminus K$ на $\rho = \rho_1$ над K е от вида $f_\rho(x) = \prod_{i=1}^r (x - \rho_i)^{k_i}$ с $k_i \in \mathbb{N}$ и поне едно $k_{i_0} \geq 2$. Степента на този полином $k = \sum_{i=1}^r k_i = [K(\rho) : K]$ дели

$$n = [K(\theta) : K] = [K(\theta) : K(\rho)][K(\rho) : K] = k[K(\theta) : K(\rho)]$$

и минималният полином

$$g_\theta(\rho, x) \in K(\rho)[x] \setminus K(\rho) = \sum_{i=0}^m c_i x^i = \sum_{i=0}^m \sum_{j=0}^{k-1} c_{ij} \rho^j x^i \in K[\rho, x]$$

на θ над $K(\rho)$ е от степен $m = \frac{n}{k} = [K(\theta) : K(\rho)]$ с $c_{ij} \in K$. Коефициентите на полинома

$$h(x) := \prod_{i=1}^r g_\theta(\rho_i, x)^{k_i}$$

са симетрични полиноми от корените на $f_\rho(x)$, броени с техните кратности. Следователно $h(x) \in K[x]$. Степента на $h(x)$ е $\deg(h) = mk = n = [K(\theta) : K]$, а старшият коефициент е 1, така че $h(x) \in K[x] \setminus K$ е минималният полином на θ над K . По построение, $h(x)$ има кратни корени, което противоречи на сепарабелността на θ над K , Q.E.D.

ЗАДАЧА 2.3. *Да се намери примитивен елемент θ за разширението*

$$\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3}) \supset \mathbb{Q},$$

както и минималният полином $f_\theta(x) \in \mathbb{Q}[x] \setminus \mathbb{Q}$ на θ над $\mathbb{Q}$.

2. Група на Galois на разширение. Крайни разширения на Galois.

Преди да пристъпим към пресмятане на $Gal(\overline{\mathbb{F}}_q/\mathbb{F}_q)$ да разгледаме групите на Galois на крайните разширения на Galois на поле K .

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.4. *Взаимно-еднозначните хомоморфизми на пръстени $g : F \rightarrow F$ се наричат автоморфизми на полето F .*

Ако $F \supset K$ е сепарабелно разширение на полето, то групата

$$Aut(F/K) = \{g \in Aut(F) \mid g(\alpha) = \alpha, \forall \alpha \in K\}$$

на автоморфизмите $g : F \rightarrow F$ на полето F , които оставят на място всеки елемент на K се нарича група на Galois на F над K .

Ако $\alpha \in F$ е алгебричен над K и има минимален полином $f(x) \in K[x] \setminus K$ над K , то $\forall g \in Aut(F/K)$ изобразява α в корен $g(\alpha)$ на $f(x) = 0$.

Ако P е простото подполе на F , то $Aut(F) = Gal(F/P)$, защото единственият автоморфизъм на P е тъждественото изображение. По-точно, ако характеристиката на F е 0 и $P \simeq \mathbb{Q}$, то произволен автоморфизъм $\varphi : P \rightarrow P$

изпълнява равенствата $\varphi(0_P) = 0_P$ и $\varphi(1_P) = 1_P$ за нулата $0_P \in P$ и единицата $1_P \in P$ на P . С индукция по $n \in \mathbb{N}$, от $\varphi((n-1)1_P) = (n-1)1_P$ следва $\varphi(n1_P) = \varphi((n-1)1_P + 1_P) = \varphi((n-1)1_P) + \varphi(1_P) = (n-1)1_P + 1_P = n1_P$. Сега от $\varphi((-n)1_P) = -\varphi(n1_P) = -(n1_P) = (-n)1_P$ за $\forall n \in \mathbb{N}$ получаваме, че φ действа тъждествено върху подмножеството $\mathbb{Z}1_P \subset P$. Понеже $P = \{(a1_P)(b1_P)^{-1} \mid a, b \in \mathbb{Z}, b \neq 0\}$ и $[(a1_P)(b1_P)^{-1}](b1_P) = a1_P$, оттук следва, че $\varphi((a1_P)(b1_P)^{-1})b1_P = \varphi((a1_P)(b1_P)^{-1})\varphi(b1_P) = \varphi(a1_P) = a1_P$, откъдето $\varphi((a1_P)(b1_P)^{-1}) = (a1_P)(b1_P)^{-1}$, $\varphi = \text{Id}_P$ и $\text{Aut}(P) = \{\text{Id}_P\}$ за просто поле $P \simeq \mathbb{Q}$ с характеристика 0. Ако характеристиката на P е просто число p , то $P \simeq \mathbb{Z}_p = \{\bar{0}, \bar{1}, \dots, \overline{p-1}\}$ и с индукция по $1 \leq i \leq p-1$ проверяваме, че $\varphi(\bar{i}) = \bar{i}$ за всеки автоморфизъм $\varphi \in \text{Aut}(P)$.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.5. Алгебричното разширение $F \supset K$ е нормално, ако за $\forall a \in F$ минималният полином $f_a(x) \in K[x] \setminus K$ на a над K се разлага в линейни множители над F .

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.6. Нормалните сепарабелни алгебрични разширения на полета $F \supset K$ се наричат разширения на Galois.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.7. Нека $F \supset K$ е разширение на полета. Елементите $a, b \in F$ са спрегнати над K , ако имат един и същи минимален полином над K .

Лесно се вижда, че a и b са спрегнати над K тогава и само тогава, когато b е корен на минималния полином $f_a(x) \in K[x] \setminus K$ на a над K . По-точно, ако $f_a(b) = 0$, то минималният полином $f_b(x) \in K[x] \setminus K$ на b над K дели $f_a(x)$ и $f_a(x) = f_b(x)$ поради неразложимостта на $f_a(x)$ над K и това, че $f_a(x)$ и $f_b(x)$ имат старши коефициент 1.

ЛЕМА 2.8. Нека $K(\theta) \supset K$ е крайно просто разширение на Galois, $\alpha = g(\theta) \in K(\theta) = K[\theta] = K + K\theta + \dots + K\theta^{n-1}$ за $n = [K(\theta) : K]$. Тогава следните условия са еквивалентни:

- (i) α е спрегнат на $\beta \in K(\theta)$ над K ;
- (ii) $\beta = g(\theta_i)$ за някой корен θ_i на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K ;
- (iii) $\beta = \varphi(\alpha)$ за някакъв елемент $\varphi \in \text{Gal}(K(\theta)/K)$ на групата на Galois на $K(\theta)$ над K .

Доказателство: (i) $\Rightarrow$ (ii) Нека $\theta_1 = \theta, \theta_2, \dots, \theta_n$ са всички различни корени на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K от степен $n = \deg f_\theta = [K(\theta) : K]$. Твърдим, че полиномът

$$h(x) := \prod_{i=1}^n (x - g(\theta_i))$$

е с коефициенти от K . Наистина, коефициентите на $h(x)$ са симетрични полиноми на $\theta_1, \dots, \theta_n$. Съгласно Основната теорема за симетричните полиноми и формулите на Виет за $f_\theta(x)$, коефициентите на $h(x)$ са полиноми на коефициентите на $f_\theta(x) \in K[x]$ с коефициенти от K и принадлежат на K . От $h(\alpha) = h(g(\theta)) = 0$ следва, че минималният полином $f_\alpha(x) \in K[x]$ на α над K дели $h(x)$. Оттук, всеки спрегнат β на α над K или всеки корен β на $f_\alpha(x)$ е от вида $\beta = g(\theta_i)$ за някакъв корен θ_i на $f_\theta(x)$.

(ii) $\Rightarrow$ (iii) Трябва да докажем съществуването на автоморфизъм

$$\varphi : K(\theta) = K + K\theta + \dots + K\theta^{n-1} \longrightarrow K + K\theta_i + \dots + K\theta_i^{n-1} = K(\theta_i) = K(\theta),$$

$$\varphi(k_0 + k_1\theta + \dots + k_{n-1}\theta^{n-1}) = k_0 + k_1\theta_i + \dots + k_{n-1}\theta_i^{n-1}$$

от групата на Galois $\text{Gal}(K(\theta)/K)$, трансформиращ θ в θ_i . За целта използваме, че разширението $K(\theta) \supset K$ е нормално, така че $\theta_i \in K(\theta)$ и $K(\theta_i) \subseteq K(\theta)$.

Поради своята неразложимост над K , $f_\theta(x) \in K[x]$ е минималният полином на θ_i над K и

$$[K(\theta) : K(\theta_i)] = \frac{[K(\theta) : K]}{[K(\theta_i) : K]} = \frac{n}{n} = 1,$$

така че $K(\theta_i) = K(\theta)$. Мономите $1, \theta, \dots, \theta^{n-1}$ образуват базис на n -мерното линейно пространство $K(\theta)$ над K , както и мономите $1, \theta_i, \dots, \theta_i^{n-1}$. Следователно еднозначно определеното K -линейно изображение $\varphi : K(\theta) \rightarrow K(\theta_i) = K(\theta)$, трансформиращо базиса $1, \theta, \dots, \theta^{n-1}$ на $K(\theta)$ над K в базиса $1, \theta_i, \dots, \theta_i^{n-1}$ на $K(\theta)$ над K е K -линеен изоморфизъм. Остава да проверим, че φ е хомоморфизъм на пръстени, за да получим, че $\varphi \in \text{Gal}(K(\theta)/K)$. За целта да напомним, че елементите на $K(\theta)$ имат еднозначно определени преставаания като полиноми на θ от степен $\leq n-1$. За произволни $g_1, g_2 \in K[x]$ от степен $\deg g_1 \leq n-1$, $\deg g_2 \leq n-1$ нека $g_1 g_2 = f_\theta q + r$ е делението с частно $q \in K[x]$ и остатък $r \in K[x]$ от степен $\deg r \leq n-1$. Тогава $g_1(\theta)g_2(\theta) = r(\theta)$ и формулата за умножение в $K(\theta)$. За произволен корен θ_i на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K имаме същата формула $g_1(\theta_i)g_2(\theta_i) = r(\theta_i)$ за умножение в $K(\theta_i) = K(\theta)$. Следователно

$$\varphi(g_1(\theta)g_2(\theta)) = \varphi(r(\theta)) = r(\theta_i) = g_1(\theta_i)g_2(\theta_i) = \varphi(g_1(\theta))\varphi(g_2(\theta))$$

и $\varphi : K(\theta) \rightarrow K(\theta_i) = K(\theta)$ е автоморфизъм от групата на Galois $\text{Gal}(K(\theta)/K)$.

(iii) $\Rightarrow$ (i) Нека $\beta = \varphi(\alpha)$ за някакво $\varphi \in \text{Gal}(K(\theta)/K)$ и $f_\alpha(x) = \sum_{i=0}^m a_i x^i \in K[x]$ е минималният полином на α над K . Тогава

$$0 = \varphi(0) = \varphi(f_\alpha(\alpha)) = \varphi\left(\sum_{i=0}^m a_i \alpha^i\right) = \sum_{i=0}^m a_i \varphi(\alpha)^i = \sum_{i=0}^m a_i \beta^i = f_\alpha(\beta),$$

така че β е спрегнат на α над K , Q.E.D.

ТВЪРДЕНИЕ 2.9. Ако $F \supset K$ е крайно сепарабелно разширение с група на Galois $\text{Gal}(F/K)$, то

$$|\text{Gal}(F/K)| \leq [F : K]$$

с равенство $|\text{Gal}(F/K)| = [F : K]$ тогава и само тогава, когато $F \supset K$ е разширение на Galois.

Доказателство: Съгласно Теорема 1 за примитивния елемент, разширението $F = K(\theta)$ е просто алгебрично. Следователно всеки елемент $\varphi \in \text{Gal}(F/K)$ на групата на Galois се определя напълно от образа $\varphi(\theta)$ на примитивния елемент θ на F над K . Ако $f_\theta(x) \in K[x]$ е минималният полином на θ над K , то $\varphi(\theta)$ е корен на $f_\theta(x)$, така че за $\varphi(\theta)$ има най-много $n = \deg(f_\theta) = [K(\theta) : K]$ възможности.

Ако разширението $F = K(\theta) \supset K$ е нормално, то всички корени $\theta_1 = \theta, \theta_2, \dots, \theta_n$ на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K принадлежат на $K(\theta)$ и за $\forall 1 \leq i \leq n$ съществува автоморфизъм $\varphi_i \in \text{Gal}(K(\theta)/K)$ с

$$\varphi_i(k_0 + k_1\theta + \dots + k_{n-1}\theta^{n-1}) = k_0 + k_1\theta_i + \dots + k_{n-1}\theta_i^{n-1}$$

за произволни $k_0, \dots, k_{n-1} \in K$. Това е установено в доказателството на импликацията (ii) $\Rightarrow$ (iii) от Лема 2.8. Следователно $|\text{Gal}(K(\theta)/K)| = [K(\theta) : K]$, ако $K(\theta) \supset K$ е крайно разширение на Galois.

Да допуснем, че $|\text{Gal}(K(\theta)/K)| = [K(\theta) : K] = \deg f_\theta = n$, но $K(\theta) \subset K$ не е разширение на Galois. Тогава съществува елемент $\alpha = g(\theta) \in K[\theta] = K(\theta)$ с $g(x) \in K[x]$ от степен $\deg g \leq n-1$ и с поне един спрегнат $\beta \notin K(\theta)$. В доказателството на (i) $\Rightarrow$ (ii) от Лема 2.8 не използвахме нормалността на разширението $K(\theta) \supset K$. Следователно $\beta = g(\theta_j)$ за някой корен θ_j на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K . Всеки автоморфизъм $\psi \in \text{Gal}(K(\theta)/K)$ се

определя напълно от $\psi(\theta) \in \{\theta_1 = \theta, \theta_2, \dots, \theta_n\}$. Ако $|Gal(K(\theta)/K)| = n$, то за $\forall 1 \leq i \leq n$ съществува $\psi_i \in Gal(K(\theta)/K)$ с $\psi_i(\theta) = \theta_i$. Оттук, $\theta_i \in K(\theta)$ за $\forall 1 \leq i \leq n$ и $\beta = g(\theta_j) \in K(\theta)$, противно на допускането $\beta \notin K(\theta)$. Това доказва нормалността на крайното сепарабельно разширение $K(\theta) \supset K$ при $|Gal(K(\theta)/K)| = [K(\theta) : K]$, Q.E.D.

ЗАДАЧА 2.10. Нека $\zeta = \cos\left(\frac{2\pi}{3}\right) + i \sin\left(\frac{2\pi}{3}\right)$ е примитивен трети корен на единицата.

Да се докаже, че:

(i) разширението $\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}, \zeta)$ е линейно пространство над $\mathbb{Q}$ с базис

$$1, \zeta, \sqrt[3]{2}, \sqrt[3]{2}\zeta, \sqrt[3]{4}, \sqrt[3]{4}\zeta;$$

(ii) съществуват еднозначно определени елементи $a \in Gal(\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}, \zeta)/\mathbb{Q}(\zeta))$ с $a(\sqrt[3]{2}) = \sqrt[3]{2}\zeta$ и $b \in Gal(\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}, \zeta)/\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}))$ с $b(\zeta) = \zeta^2$;

(iii) $Gal(\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}, \zeta)/\mathbb{Q}) = \langle a, b \mid a^3 = Id, b^2 = Id, bab^{-1} = a^{-1} \rangle \simeq S_3$;

(iv) $Gal(\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2})/\mathbb{Q}) = \{Id\}$.

ЗАДАЧА 2.11. Нека $\zeta_5 = \cos\left(\frac{2\pi}{5}\right) + i \sin\left(\frac{2\pi}{5}\right) \in \mathbb{C}$ е примитивен пети корен на единицата. Да се докаже, че $\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3}) \supset \mathbb{Q}$ и $\mathbb{Q}(\zeta_5) \supset \mathbb{Q}$ са разширения на Galois с групи $Gal(\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})/\mathbb{Q}) \simeq (\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2, +)$ и $Gal(\mathbb{Q}(\zeta_5)/\mathbb{Q}) \simeq (\mathbb{Z}_4, +)$.

ЛЕМА 2.12. Полето на разлагане $K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ на произволен сепарабелен полином $f(x) \in K[x] \setminus K$ над K е крайно разширение на Galois.

Доказателство: Съгласно Теорема-Определение 1 и Твърдение 2.2, разширението $K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \supset K$ чрез сепарабелни над K елементи $\alpha_1, \dots, \alpha_m$ е сепарабелно над K . Достатъчно е да докажем, че

$$|Gal(K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)/K)| = [K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) : K],$$

за да приложим Твърдение 2.9 и да получим нормалността на разширението $K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \supset K$. За целта разглеждаме редицата от разширения

$$K \subset K(\alpha_1) \subset \dots \subset K(\alpha_1, \dots, \alpha_{i-1}) \subset K(\alpha_1, \dots, \alpha_{i-1}, \alpha_i) \subset \dots \subset K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$$

с $m = \deg(f)$. С индукция по $1 \leq i \leq m$ ще докажем, че съществуват $n_i = [K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) : K]$ различни хомоморфизми на пръстени

$$\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) \longrightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$$

с $\varphi|_K = Id_K$. Всички такива φ са влагания, защото полето $K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)$ няма нетривиални идеали и $\varphi|_K = Id_K$. При $i = m$ влаганията

$$\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$$

са сюрективни. По-точно $\varphi(\alpha_1), \dots, \varphi(\alpha_m)$ са m различни корена на сепарабелния полином $f(x)$ от степен $\deg(f) = m$, така че $\{\varphi(\alpha_1), \dots, \varphi(\alpha_m)\} = \{\alpha_1, \dots, \alpha_m\}$ и $\varphi(K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)) = K(\varphi(\alpha_1), \dots, \varphi(\alpha_m)) = K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$. Автоморфизмите $\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ с $\varphi|_K = Id_K$ са елементите на групата на Galois $Gal(K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)/K)$, така че оттук следва

$$|Gal(K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)/K)| = n_m = [K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) : K]$$

и $K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \supset K$ е разширение на Galois.

Да проследим по-подробно разглежданията с индукция по $1 \leq i \leq m$. В случая $i = 1$ нека $f_1(x) \in K[x] \setminus K$ е минималният полином на α_1 над K . От $f(\alpha_1) = 0$ следва, че $f_1(x)$ дели $f(x)$ и има n_1 различни корена $\alpha_{i_1}, \dots, \alpha_{i_{n_1}} \in \{\alpha_1, \dots, \alpha_m\}$. Тогава за всяко $1 \leq s \leq n_1$ съществува хомоморфизъм на пръстени $\varphi : K(\alpha_1) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ с $\varphi(\alpha_1) = \alpha_{j_s}$ и $\varphi|_K = Id_K$. Да допуснем, че съществуват $n_i = [K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) : K]$ различни хомоморфизми на пръстени $\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ с $\varphi|_K = Id_K$. Ако $\deg_{K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)} \alpha_{i+1} =$

$[K(\alpha_1, \dots, \alpha_i, \alpha_{i+1}) : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)] = d_i$, то минималният полином $f_{i+1}(x) \in K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)[x] \setminus K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)$ на α_{i+1} над $K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)$ е от степен d_i и

$$\begin{aligned} n_{i+1} &= [K(\alpha_1, \dots, \alpha_i, \alpha_{i+1}) : K] = \\ &= [K(\alpha_1, \dots, \alpha_i, \alpha_{i+1}) : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)][K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) : K] = d_i n_i. \end{aligned}$$

Съгласно $f(\alpha_{i+1}) = 0$ полиномът $f_{i+1}(x)$ дели полинома $f(x)$ над $K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)$ и $f_{i+1}(x)$ има d_i различни корена $\alpha_{j_s} \in \{\alpha_1, \dots, \alpha_m\}$, $1 \leq s \leq d_i$. Всеки хомоморфизъм на пръстени $\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ се продължава до хомоморфизъм на пръстени

$$\psi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i, \alpha_{i+1}) = K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)(\alpha_{i+1}) \longrightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$$

с $\psi|_{K(\alpha_1, \dots, \alpha_i)} = \varphi$ и $\psi(\alpha_{i+1}) = \alpha_{j_s}$ за някое $1 \leq s \leq d_i$. По индукционно предположение съществуват n_i различни хомоморфизми на пръстени $\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ с $\varphi|_K = \text{Id}_K$. Всеки от тях има d_i различни продължения $\psi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i, \alpha_{i+1}) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$, така че съществуват $n_i d_i = n_{i+1}$ различни хомоморфизми на пръстени

$$\psi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_i, \alpha_{i+1}) \longrightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \quad \text{с} \quad \psi|_K = \text{Id}_K.$$

При $i = m$ получаваме наличието на $n_m = [K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) : K]$ различни хомоморфизми на пръстени $\varphi : K(\alpha_1, \dots, \alpha_m) \rightarrow K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)$ с $\varphi|_K = \text{Id}_K$, за които докажахме, че са автоморфизми от групата на Galois $\text{Gal}(K(\alpha_1, \dots, \alpha_m)/K)$, Q.E.D.

ТВЪРДЕНИЕ 2.13. Нека $F \supset K$ е крайно разширение на Galois, $F \supset E \supset K$. Тогава:

- (i) произволен автоморфизъм $f \in \text{Gal}(E/K)$ се продължава до автоморфизъм $\varphi \in \text{Gal}(F/K)$;
- (ii) множеството

$$F^{\text{Gal}(F/K)} = \{a \in F \mid \psi(a) = a \quad \text{за} \quad \forall \psi \in \text{Gal}(F/K)\}$$

на фиксираните точки на $\text{Gal}(F/K)$ от F съвпада с K .

Доказателство: (i) Разширението $F \supset E$ е крайно и сепарабелно, защото минималният полином $g_a(x) \in E[x]$ на произволен елемент $a \in F$ над E дели минималния полином $f_a(x) \in K[x]$ на a над K и разширението $F \supset K$ е крайно и сепарабелно. Следователно съществува примитивен елемент θ на F над E с минимален полином $g_\theta(x) \in E[x]$ над E от степен $\deg(g_\theta) = [F = E(\theta) : E] = n$. Полиномът $g_\theta(x)$ дели минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K и се разлага в линейни множители над F , съгласно нормалността на разширението $F \supset K$. За произволен корен $\theta_2 \in F = E(\theta)$ на $g_\theta(x)$, изображението

$$\varphi : F = E(\theta) \longrightarrow E(\theta_2) \subseteq E(\theta),$$

$$\varphi \left(\sum_{i=0}^{n-1} e_i \theta^i \right) = \sum_{i=0}^{n-1} \varphi(e_i) \theta_2^i$$

е хомоморфизъм на пръстени, продължаващ $\varphi \in \text{Gal}(E/K)$. Ядрото на φ е $\ker(\varphi) = \{0\}$, така че $\varphi : E(\theta) \rightarrow E(\theta_2)$ е изоморфизъм на пръстени. Елементите θ и θ_2 имат един и същи минимален полином $g_\theta(x) \in E[x]$ над E , така че $[E(\theta_2) : E] = \deg(g_\theta) = [E(\theta) : E]$ и $E(\theta_2) = E(\theta)$. Това доказва взаимната еднозначност на $\varphi : E(\theta) \rightarrow E(\theta)$ и $\varphi \in \text{Gal}(F/K)$.

(ii) Да допуснем, че съществува $a \in F \setminus K$ с $\psi(a) = a$ за $\forall \psi \in \text{Gal}(F/K)$. Ако $E = K(a = a_1, \dots, a_m)$ е поето на разлагане на минималния полином $f_a(x) \in K[x]$ на a над K и $[K(a_1, \dots, a_{i-1}, a_i) : K(a_1, \dots, a_{i-1})] = d_i$ за $\forall 1 \leq i \leq m$, то групата на Galois $\text{Gal}(E/K)$ има $d_1 \dots d_m$ елемента, съгласно Лема 2.12. Доказателството на споменатата лема показва, че $(d_1 - 1)d_2 \dots d_m$ от тях не

фиксираме $a = a_1$. Прилагаме (i) към произволен автоморфизъм $f \in Gal(E/K)$ с $f(a) \neq a$ и получаваме $\varphi \in Gal(F/K)$ с $\varphi(a) \neq a$. Противоречието доказва, че $F^{Gal(F/K)} = K$.

Доказателството на (i) $\Rightarrow$ (ii) от Лема 2.8 дава втори начин за установяване на включването $F^{Gal(F/K)} \subseteq K$. При допускане на обратното съществува $\alpha \in F^{Gal(F/K)} \setminus K$. Минималният полином $f_\alpha(x) \in K[x]$ на α над K е от степен $\deg f_\alpha \geq 2$ и има поне един корен $\alpha_2 \neq \alpha$. Ако θ е примитивен елемент на $F = K(\theta)$ над K , то $\alpha = g(\theta)$ за полином $g(x) \in K[x]$, $\deg g < [K(\theta) : K]$ и спрегнатият α_2 на α над K е от вида $\alpha_2 = g(\theta_2)$ за някой корен $\theta_2 \neq \theta$ на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x]$ на θ над K . Разширението $K(\theta) \supset K$ е нормално, така че $\theta_2 \in K(\theta)$ и съществува $\varphi \in Gal(K(\theta)/K)$ с $\varphi(\theta) = \theta_2$. Но тогава

$$\varphi(\alpha) = \varphi(g(\theta)) = g(\varphi(\theta)) = g(\theta_2) \neq g(\theta) = \alpha$$

противоречи на избора на $\alpha \in F^{Gal(F/K)}$ и доказва, че $F^{Gal(F/K)} = K$, Q.E.D.

ТВЪРДЕНИЕ 2.14. *Всяко крайно разширение $\mathbb{F}_{q^m} \supset \mathbb{F}_q$ на крайни полета е разширение на Galois с циклична група*

$$Gal(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q) = \langle \Phi_q \rangle \simeq (\mathbb{Z}_m, +)$$

от ред m , породена от автоморфизма на Frobenius

$$\Phi_q : \mathbb{F}_{q^m} \longrightarrow \mathbb{F}_{q^m},$$

$$\Phi_q(x) = x^q \quad \text{за} \quad \forall x \in \mathbb{F}_{q^m}.$$

Доказателство: Съгласно Следствие 1.25, всеки пораждащ α на мултипликативната група $\mathbb{F}_{q^m}^*$ на $\mathbb{F}_{q^m}$ е примитивен елемент на $\mathbb{F}_{q^m} = \mathbb{F}_p(\alpha)$ над простото подполе $\mathbb{F}_p \subseteq \mathbb{F}_q \subset \mathbb{F}_{q^m}$. От $\mathbb{F}_{q^m} = \mathbb{F}_p(\alpha) \subseteq \mathbb{F}_q(\alpha) \subseteq \mathbb{F}_{q^m}$ се вижда, че $\mathbb{F}_{q^m} = \mathbb{F}_q(\alpha)$ и α е примитивен елемент на $\mathbb{F}_{q^m}$ над $\mathbb{F}_q$. Минималният полином $f_\alpha(x) \in \mathbb{F}_q[x] \setminus \mathbb{F}_q$ на α над $\mathbb{F}_q$ дели сепарабелния полином $x^{q^m} - x \in \mathbb{F}_q[x]$ с корен α , така че $f_\alpha(x)$ няма кратни корени и α е сепарабелен над $\mathbb{F}_q$. Съгласно Твърдение 2.2, разширението $\mathbb{F}_{q^m} = \mathbb{F}_q(\alpha) \supset \mathbb{F}_q$ е сепарабелно. Всички корени на $x^{q^m} - x$ принадлежат на $\mathbb{F}_{q^m}$, така че и всички корени на $f_\alpha(x)$ са в $\mathbb{F}_{q^m}$ и $\mathbb{F}_{q^m} \supset \mathbb{F}_q$ е нормално разширение. Това доказва, че всяко крайно разширение $\mathbb{F}_{q^m} \supset \mathbb{F}_q$ на крайни полета е разширение на Galois.

ТВЪРДИМ, че $\Phi_q : \mathbb{F}_{q^m} \rightarrow \mathbb{F}_{q^m}$, $\Phi_q(x) = x^q$ за $\forall x \in \mathbb{F}_{q^m}$ е автоморфизъм на полето $\mathbb{F}_{q^m}$. Наистина, допускането $\alpha^q = \Phi_q(\alpha) = \Phi_q(\beta) = \beta^q$ за $q = p^n$, $p = char(\mathbb{F}_q) = char(\mathbb{F}_{q^m})$, $n \in \mathbb{N}$ води до $0 = \alpha^q - \beta^q = (\alpha - \beta)^q$, откъдето $\alpha = \beta$. Следователно $\Phi_q(\alpha) \neq \Phi_q(\beta)$ за различни $\alpha, \beta \in \mathbb{F}_{q^m}$ и $\Phi_q : \mathbb{F}_{q^m} \rightarrow \mathbb{F}_{q^m}$ е взаимно-еднозначно изображение. Съгласно

$$\Phi_q(\alpha + \beta) = (\alpha + \beta)^q = \alpha^q + \beta^q = \Phi_q(\alpha) + \Phi_q(\beta) \quad \text{и}$$

$$\Phi_q(\alpha\beta) = (\alpha\beta)^q = \alpha^q\beta^q = \Phi_q(\alpha)\Phi_q(\beta) \quad \text{за} \quad \forall \alpha, \beta \in \mathbb{F}_{q^m},$$

изображението Φ_q е хомоморфизъм, а оттам и автоморфизъм на $\mathbb{F}_{q^m}$.

За $\forall a \in \mathbb{F}_q$ е в сила $a^q = a$, така че $\Phi_q(a) = a$ и $\Phi_q \in Gal(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)$.

ТВЪРДИМ, че Φ_q е елемент от ред m на групата на Galois $Gal(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)$, защото $(\Phi_q)^m = \Phi_{q^m}$ действа тъждествено върху $\mathbb{F}_{q^m}$ и $(\Phi_q)^r = \Phi_{q^r} \neq Id_{\mathbb{F}_{q^m}}$ за $\forall r \in \mathbb{N}$, $1 \leq r \leq m - 1$.

Следователно $Gal(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)$ съдържа цикличната група $\langle \Phi_q \rangle \simeq (\mathbb{Z}_m, +)$ и редът на групата на Galois е $|Gal(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)| \geq m$. Да напомним, че произволен пораждащ α на $\mathbb{F}_{q^m}^*$ е примитивен елемент на $\mathbb{F}_{q^m} = \mathbb{F}_q(\alpha)$ над $\mathbb{F}_q$ от степен m . Ако $\alpha = \alpha_1, \dots, \alpha_m$ са корените на минималния полином на α над $\mathbb{F}_q$, то произволен елемент $\varphi \in Gal(\mathbb{F}_q(\alpha)/\mathbb{F}_q)$ се определя еднозначно от $\varphi(\alpha) \in \{\alpha = \alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_m\}$, така че $|Gal(\mathbb{F}_q(\alpha)/\mathbb{F}_q)| \leq m$. В резултат,

$|Gal(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)| = m = [\mathbb{F}_{q^m} : \mathbb{F}_q]$ и сепарабелното разширение $\mathbb{F}_{q^m} \supset \mathbb{F}_q$ е нормално, Q.E.D.

ЗАДАЧА 2.15. Нека α_j , $1 \leq j \leq 2$ са пораждащи на мултипликативната група $\mathbb{F}_9^*$ на полето $\mathbb{F}_9 = \{a + b\alpha_j \mid a, b \in \mathbb{F}_3\}$ с 9 елемента, които имат минимални полиноми

$$f_1(x) = x^2 - x - 1, \quad \text{съответно,} \quad f_2(x) = x^2 + x - 1$$

над $\mathbb{F}_3$. Да се намерят орбитите

$$Orb_G(1 + \alpha_j) = \{g(1 + \alpha_j) \mid g \in G\}$$

на $1 + \alpha_j$ под действие на групата на Galois $G = Gal(\mathbb{F}_9/\mathbb{F}_3) = \langle \Phi_3 \rangle \simeq (\mathbb{Z}_2, +)$.

3. Алгебрична и сепарабелна обвивка на поле

Да напомним накратко конструкцията на алгебрична обвивка $\overline{K}$ на поле K . Започваме с построение на разширение $L_1 \supset K$, в което $\forall f(x) \in K[x] \setminus K$ има корен. По-точно, на всеки полином $f(x) \in K[x] \setminus K$ съпоставяме променлива x_f и означаваме с X обединението на всички x_f . В пръстена на полиномите $K[X]$ разглеждаме идеала I , породен от $f(x_f)$ за $\forall f(x) \in K[x] \setminus K$. Този идеал е собствен, защото в противен случай съществуват $f_1, \dots, f_n, f_{n+1}, \dots, f_m \in K[x] \setminus K$, така че

$$f_1(x_{f_1})g_1(x_{f_1}, \dots, x_{f_m}) + \dots + f_n(x_{f_n})g_n(x_{f_1}, \dots, x_{f_m}) = 1. \quad (2.1)$$

В полето на разлагане на $f_1(x_{f_1}) \dots f_n(x_{f_n})$ над K избираме корени α_i на f_i и заместваем $x_{f_i} = \alpha_i$ в (2.1). Това дава $0 = 1$, което е противоречие, доказващо $I \neq K[X]$. За произволен максимален идеал $\mathfrak{M} \triangleleft K[X]$, съдържащ I , полето

$$K[X]/\mathfrak{M} = (K + \mathfrak{M}/\mathfrak{M})[X + \mathfrak{M}] \simeq (K/K \cap \mathfrak{M})[X + \mathfrak{M}] = K[X + \mathfrak{M}],$$

съдържа подполе, изоморфно на K . В резултат, $L_1 = K[X]/\mathfrak{M} \supset K$ е разширение, в което $\forall f(x) \in K[x] \setminus K$ има корен $x_f + \mathfrak{M}$. По-точно $f(x_f + \mathfrak{M}) = f(x_f) + \mathfrak{M}$, съгласно правилата за събиране и умножение във фактор-пръстена $L_1 = K[X]/\mathfrak{M}$. Но $f(x_f) \in I \subseteq \mathfrak{M}$, така че $f(x_f) + \mathfrak{M} = \mathfrak{M}$.

Продължаваме по същия начин, като за всяко естествено n избираме L_n да е разширение на L_{n-1} , в което всеки полином $f(x) \in L_{n-1}[x] \setminus L_{n-1}$ има корен. Обединението $L = \cup_{n=1}^{\infty} L_n$ на редицата

$$K \subset L_1 \subset L_2 \subset \dots \subset L_{n-1} \subset L_n \subset \dots$$

е поле, защото ако $\alpha, \beta \in L$, $\beta \neq 0$, то $\alpha \in L_m$, $\beta \in L_n$ за някои $m, n \in \mathbb{N}$. Ако $k = \max(m, n)$, то $\alpha, \beta \in L_k$, така че $\alpha - \beta, \frac{\alpha}{\beta} \in L_k \subset L$. Полето L е алгебрично затворено, т.е. всеки полином $f(x) \in L[x] \setminus L$ има корен в L . По-точно, ако $f(x) = \sum_{i=0}^m c_i x^i \in L[x] \setminus L$ и $c_i \in L_{n_i}$, то за $n = \max(n_0, \dots, n_m)$ имаме $f(x) \in L_n[x] \setminus L_n$, така че $f(x)$ има корен в $L_{n+1} \subset L$.

Обединението $\overline{K}$ на алгебричните над K елементи на L образува подполе на L , защото за $\forall \alpha, \beta \in \overline{K}$, $\beta \neq 0$ крайно породеното разширение $K(\alpha, \beta) \supset K$ чрез алгебрични над K елементи α и β е крайно. Съгласно $\alpha - \beta, \frac{\alpha}{\beta} \in K(\alpha, \beta)$ имаме $[K(\alpha - \beta) : K] < \infty$, $[K(\frac{\alpha}{\beta}) : K] < \infty$, откъдето $\alpha - \beta, \frac{\alpha}{\beta} \in \overline{K}$. Подполето $\overline{K} \subseteq L$ е алгебрично затворено. Достатъчно е да проверим, че корените $\alpha \in L$ на полиноми $f(x) = \sum_{i=0}^n a_i x^i \in \overline{K}[x] \setminus \overline{K}$ са алгебрични над K . Наистина, α е алгебричен над полето $K(a_0, \dots, a_n)$. Крайно породеното алгебрично разширение $K(a_0, \dots, a_n) \supset K$ е крайно, така че

$$[K(a_0, \dots, a_n, \alpha) : K] = [K(a_0, \dots, a_n, \alpha) : K(a_0, \dots, a_n)][K(a_0, \dots, a_n) : K] < \infty$$

и $[K(\alpha) : K] \leq [K(a_0, \dots, a_n, \alpha) : K] < \infty$. Оттук α е алгебрично над K и $\alpha \in \overline{K}$. Алгебрично затворено алгебрично разширение $\overline{K} \supset K$ се нарича алгебрична обвивка на K .

ЛЕМА 2.16. *Нека L и L' са алгебрично затворени полета, съдържащи K и построени както е описано по-горе, а $\overline{K} \subset L$ и $\overline{K}' \subset L'$ са алгебричните обвивки на K в L и L' . Тогава съществува изоморфизъм на пръстени*

$$\varphi : \overline{K} \longrightarrow \overline{K}',$$

който се ограничава до $\varphi|_K = \text{Id}_K$.

Доказателство: Посредством Лемата на Цорн ще установим съществуването на хомоморфизъм на пръстени $\varphi : \overline{K} \rightarrow \overline{K}'$. За целта разглеждаме множеството Σ на наредените двойки (F, φ_F) , където $K \subset F \subseteq \overline{K}$ е подполе на $\overline{K}$, съдържащо K , а $\varphi_F : F \rightarrow \overline{K}'$ е хомоморфизъм на пръстени с $\varphi_F|_K = \text{Id}_K$. Въвеждаме частична наредба в Σ , постулирайки $(F_1, \varphi_{F_1}) \leq (F_2, \varphi_{F_2})$, ако $F_1 \subseteq F_2$ и $\varphi_{F_2}|_{F_1} = \varphi_{F_1}$. Всяко линейно наредено подмножество $\{(F_\alpha, \varphi_{F_\alpha})\}_{\alpha \in A} \subseteq \Sigma$ има точна горна граница $(F := \cup_{\alpha \in A} F_\alpha, \varphi_F)$ с $\varphi_F(\lambda_\alpha) := \varphi_{F_\alpha}(\lambda_\alpha)$ за $\forall \lambda_\alpha \in F_\alpha$. Ако $\lambda_\alpha \in F_\alpha \cap F_\beta$, то $(F_\alpha, \varphi_{F_\alpha}) \leq (F_\beta, \varphi_{F_\beta})$ след евентуална размяна на $(F_\alpha, \varphi_{F_\alpha})$ с $(F_\beta, \varphi_{F_\beta})$, съгласно линейната нареденост на $\{(F_\alpha, \varphi_{F_\alpha})\}_{\alpha \in A}$. Следователно $\varphi_{F_\beta}(\lambda_\alpha) = \varphi_{F_\alpha}(\lambda_\alpha)$ и $\varphi_F : F \rightarrow \overline{K}'$ е коректно зададен хомоморфизъм на пръстени. По Лемата на Цорн съществува максимален елемент $(E, \varphi_E) \in \Sigma$. Ако $E \subsetneq \overline{K}$, то съществува $\alpha \in \overline{K} \setminus E$. Елементът α е алгебричен над K и минималният му полином $f_\alpha(x) \in K[x] \setminus K$ на α над K има различни корени $\alpha = \alpha_1, \dots, \alpha_m \in \overline{K}$. Нека $\alpha'_1, \dots, \alpha'_n \in \overline{K}'$ са различните корени на $f_\alpha(x)$ в $\overline{K}'$. От $K \subseteq E$ следва, че α е алгебричен над E и минималният полином $g_\alpha(x) \in E[x] \setminus E$ на α над E дели $f_\alpha(x)$ в $E[x]$, т.е. $f_\alpha(x) = g_\alpha(x)h_\alpha(x)$ за $h_\alpha(x) \in E[x]$. Хомоморфизмът $\varphi_E : E \rightarrow \overline{K}'$ има $\ker \varphi_E = \{0\}$ т.к. $\varphi_E|_K = \text{Id}_K$ и може да се разглежда като изоморфизъм на полета $\varphi_E : E \rightarrow \varphi_E(E)$. Продължаваме φ_E до хомоморфизъм

$$\begin{aligned} \varphi_E : E[x] &\longrightarrow \varphi_E(E)[x], \\ \varphi_E \left(\sum_{i=0}^s e_i x^i \right) &:= \sum_{i=0}^s \varphi_E(e_i) x^i \end{aligned}$$

на съответните полиномиални пръстени. Тогава $f_\alpha = \varphi_E(f_\alpha) = \varphi_E(g_\alpha)\varphi_E(h_\alpha)$ и различните корени $\alpha'_1, \dots, \alpha'_r$ на $\varphi_E(g_\alpha)$ в $\overline{K}'$ се съдържат в различните корени $\{\alpha'_1, \dots, \alpha'_n\}$ на f_α в $\overline{K}'$. Изображението

$$\varphi' : E(\alpha) = E[\alpha] \longrightarrow \varphi_E(E)[\alpha'_1] = \varphi_E(E)(\alpha'_1)$$

е хомоморфизъм на пръстени, продължаващ φ_E върху подполето $K \subseteq E(\alpha) \subseteq \overline{K}$. Това противоречи на максималността на $(E, \varphi_E) \in \Sigma$ и доказва, че $E = \overline{K}$. Хомоморфизмът $\varphi : \overline{K} \rightarrow \overline{K}'$ с ядро $\ker \varphi = \{0\}$ задава изоморфизъм на полета $\varphi : \overline{K} \rightarrow \varphi(\overline{K})$ и има обратен $\varphi^{-1} : \varphi(\overline{K}) \rightarrow \overline{K}$. Да допуснем, че съществува $\alpha' \in \overline{K}' \setminus \varphi(\overline{K})$. Тогава α' е алгебричен над K и минималният му полином $f_{\alpha'}(x) \in K[x] \setminus K$ има корени $\alpha' = \alpha'_1, \dots, \alpha'_n \in \overline{K}'$, броени без кратности. Нека $\alpha_1, \dots, \alpha_m \in \overline{K}$ са различните корени на $f_{\alpha'}(x)$ в $\overline{K}$. Елементът α' е алгебричен над $\varphi(\overline{K})$ и минималният му полином $g_{\alpha'}(x) \in \varphi(\overline{K})[x] \setminus \varphi(\overline{K})$ над $\varphi(\overline{K})$ е от степен $\deg g_{\alpha'}(x) \geq 2$, защото $\alpha' \notin \varphi(\overline{K})$. Разлагаме $f_{\alpha'}(x) = g_{\alpha'} h_{\alpha'}(x)$ с $h_{\alpha'}(x) \in \varphi(\overline{K})[x]$ и забелязваме, че

$$f_{\alpha'} = \varphi^{-1}(f_{\alpha'}) = \varphi^{-1}(g_{\alpha'})\varphi^{-1}(h_{\alpha'})$$

с $\varphi^{-1}(g_{\alpha'}), \varphi^{-1}(h_{\alpha'}) \in \overline{K}[x]$. Но тогава $\varphi^{-1}(g_{\alpha'})$ се разлага в линейни множители над $\overline{K}$ поради алгебричната затвореност на $\overline{K}$ и $\varphi^{-1}(g_{\alpha'})$ има корен $\alpha \in \overline{K}$. Действайки с φ върху $\varphi^{-1}(g_{\alpha'})$ ($\alpha = 0$) получаваме

$$g_{\alpha'}(\varphi(\alpha)) = \varphi(\varphi^{-1}(g_{\alpha'})(\alpha)) = \varphi(0) = 0,$$

така че $g_{\alpha'}(x) \in \varphi(\overline{K})[x]$ има корен в $\varphi(\overline{K})$ и $g_{\alpha'}(x) \in \varphi(\overline{K})[x]$ е разложим над $\varphi(\overline{K})$. Противоречието доказва, че $\varphi(\overline{K}) = \overline{K}'$ и $\varphi : \overline{K} \rightarrow \overline{K}'$ е изоморфизъм на полета, Q.E.D.

ЛЕМА-ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.17. (i) Множеството K^{sep} на сепарабелните над K елементи на алгебричната обвивка $\overline{K}$ е подполе на $\overline{K}$, което се нарича сепарабелна обвивка на K (в $\overline{K}$).

(ii) Сепарабелната обвивка $K^{sep} = \cup_{F \supset K} F$ съвпада с обединението на всички крайни сепарабелни разширения $F \supset K$.

Доказателство: (i) Достатъчно е да отбележим, че за произволни $\alpha, \beta \in K^{sep} \subseteq \overline{K}$, $\beta \neq 0$, елементите $\alpha - \beta, \frac{\alpha}{\beta} \in \overline{K}$ са сепарабелни над K . Съгласно Теорема 1 за примитивния елемент, съществува сепарабелен примитивен елемент на $K(\alpha, \beta) = K(\theta)$ над K . Прилагаме Лема 2.2 към $\alpha - \beta, \frac{\alpha}{\beta} \in K(\alpha, \beta) = K(\theta)$ и получаваме, че множеството K^{sep} на сепарабелните над K елементи на $\overline{K}$ е подполе на $\overline{K}$.

(ii) Ако $\alpha \in \overline{K}$ е сепарабелен над K , то $K(\alpha) \supset K$ е крайно сепарабелно разширение, така че $K^{sep} \subseteq \cup_{F \supset K} F$. По определение, ако $F \supset K$ е крайно сепарабелно разширение, то $\forall x \in F$ е сепарабелно над K , откъдето $\cup_{F \supset K} F \subseteq K^{sep}$ и $\cup_{F \supset K} F = K^{sep}$, Q.E.D.

ТЕОРЕМА 3. Алгебричната обвивка $\overline{\mathbb{F}_q}$ на крайно поле $\mathbb{F}_q$ съвпада със сепарабелната обвивка $\mathbb{F}_q^{sep}$ на $\mathbb{F}_q$ и е равна на обединението $\overline{\mathbb{F}_q} = \cup_{n=1}^{\infty} \mathbb{F}_{q^n}$ на всички крайни полета, съдържащи $\mathbb{F}_q$, т.е.

$$\overline{\mathbb{F}_q} = \cup_{n=1}^{\infty} \mathbb{F}_{q^n} = \mathbb{F}_q^{sep}.$$

Доказателство: Включването $\overline{\mathbb{F}_q} \subseteq \cup_{n=1}^{\infty} \mathbb{F}_{q^n}$ следва от това, че $\forall \alpha \in \overline{\mathbb{F}_q}$ е алгебрично над $\mathbb{F}_q$. Ако $\deg_{\mathbb{F}_q} \alpha = n$, то $[\mathbb{F}_q(\alpha) : \mathbb{F}_q] = n$, така че $\mathbb{F}_q(\alpha) = \mathbb{F}_{q^n}$ и $\alpha \in \mathbb{F}_{q^n}$. За $\cup_{n=1}^{\infty} \mathbb{F}_{q^n} \subseteq \mathbb{F}_q^{sep}$ използваме, че всяко крайно разширение $\mathbb{F}_{q^n} \supset \mathbb{F}_q$ е сепарабелно, така че се съдържа в сепарабелната обвивка $\mathbb{F}_q^{sep}$ на $\mathbb{F}_q$. Това дава $\overline{\mathbb{F}_q} \subseteq \cup_{n=1}^{\infty} \mathbb{F}_{q^n} \subseteq \mathbb{F}_q^{sep}$. Комбинирайки с $\mathbb{F}_q^{sep} \subseteq \overline{\mathbb{F}_q}$ получаваме равенствата $\overline{\mathbb{F}_q} = \cup_{n=1}^{\infty} \mathbb{F}_{q^n} = \mathbb{F}_q^{sep}$, Q.E.D.

Като непосредствено следствие от Теорема 3 получаваме, че алгебричната обвивка $\overline{\mathbb{F}_p}$ на крайно поле $\mathbb{F}_p$ съвпада с алгебричната обвивка $\overline{\mathbb{F}_p}$ на простото подполе $\mathbb{F}_p$. По-точно, теоремата дава

$$\overline{\mathbb{F}_p} = \cup_{m=1}^{\infty} \mathbb{F}_{p^{m^n}} \subseteq \cup_{m=1}^{\infty} \mathbb{F}_{p^m} = \overline{\mathbb{F}_p}.$$

Всеки елемент $\alpha \in \overline{\mathbb{F}_p}$ е алгебричен над $\mathbb{F}_p$, а оттам и над $\mathbb{F}_{p^n}$. Следователно $\overline{\mathbb{F}_p} \subseteq \overline{\mathbb{F}_{p^n}}$ и $\overline{\mathbb{F}_p} = \overline{\mathbb{F}_{p^n}}$.

4. Абсолютна група на Galois на поле

Съгласно Лема-Определение 2.17 (ii), можем да разглеждаме сепарабелната обвивка $K^{sep} \supset K$ като "граница" на крайните сепарабелни разширения $F \supset K$. Затова абсолютната група на Galois $Gal(K^{sep}/K)$ на K е проективна граница на групите на Galois $Gal(F/K)$ на крайните сепарабелни нормални разширения $F \supset K$. За да прецизираме това твърдение чрез проективни граници на крайни групи (т.е. про-крайни групи), трябва да напомним няколко определения.

Частична наредба $\leq$ в множество I е релация $i \leq j$ между някои двойки $i, j \in I$ със свойствата:

- (i) рефлексивност - $i \leq i$ за $\forall i \in I$;
- (ii) анти-симетричност - ако $i \leq j$ и $j \leq i$, то $i = j$;
- (iii) транзитивност - от $i \leq j$ и $j \leq k$ следва $i \leq k$.

Нека $m \leq n$ за $m, n \in \mathbb{N}$, ако m дели n . Тогава " $\leq$ " е частична наредба в множеството $\mathbb{N}$ на естествените числа.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.18. Частично нареденото множество I е насочена система, ако за произволни $i, j \in I$ съществува $k \in I$, така че $i \leq k$ и $j \leq k$.

Множеството $\mathbb{N}$ на естествените числа е насочена система относно частичната наредба " $\leq$ ", защото за произволни $m, n \in \mathbb{N}$, най-малкото общо кратно $\mu = LCM(m, n) \in \mathbb{N}$ се дели на m и на n .

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.19. Проективна система от групи е фамилия $\{G_i\}_{i \in I}$ от групи G_i , индексирани с насочена система I и фамилия от епиморфизми

$\varphi_i^j : G_j \rightarrow G_i$ за $\forall j \geq i$, така че

- (i) $\varphi_i^i = \text{Id}_{G_i}$ за $\forall i \in I$;
- (ii) $\varphi_i^j \varphi_j^k = \varphi_i^k$ за $\forall k \geq j \geq i$.

Проективната граница $\varprojlim G_i$ е подгрупата на директното произведение $\prod_{i \in I} G_i$,

съставена от съгласуваните чрез φ_i^j елементи,

$$\varprojlim G_i = \left\{ (g_i)_{i \in I} \in \prod_{i \in I} G_i \mid g_i = \varphi_i^j(g_j) \quad \text{за} \quad \forall i \leq j \right\}.$$

Твърдим, че проекциите $\pi_i : \varprojlim G_i \rightarrow G_i$, $\pi_i(g_s)_{s \in I} = g_i$ са епиморфизми. Наистина, за $\forall g_i \in G_i$ и $\forall j \in I$, $j \geq i$ имаме епиморфизъм $\varphi_i^j : G_j \rightarrow G_i$. Избираме $g_j \in (\varphi_i^j)^{-1}(g_i)$ от праобраза на g_i под действие на този епиморфизъм. За $j \in I$, $j \leq i$ полагаме $g_j := \varphi_j^i(g_i)$. За онези $k \in I$, които не са сравними с $i \in I$ относно частичната наредба $\leq$ няма значение какви $g_k \in G_k$ са избрани. Например, можем да вземем $g_k = e_k$ да съвпадат с неутралните елементи e_k на G_k . Така образуваният елемент $(g_s)_{s \in I} \in \prod_{s \in I} G_s$ изпълнява условията за съгласуваност и попада в $\varprojlim G_s$. Проекцията му върху G_i е g_i .

Множеството $\{(\mathbb{Z}_n, +)\}_{n=1}^\infty$ на крайните фактор-групи $(\mathbb{Z}_n, +)$ на безкрайната циклична група $(\mathbb{Z}, +)$ е проективна система, индексирана с $(\mathbb{N}, \leq)$. Поточно, ако $m \in \mathbb{N}$ дели $n \in \mathbb{N}$, то

$$\varphi_m^n : (\mathbb{Z}_n, +) \longrightarrow (\mathbb{Z}_m, +),$$

$$\varphi_m^n(a + n\mathbb{Z}) = a + m\mathbb{Z} \quad \text{за} \quad \forall a \in \mathbb{Z}$$

е коректно определен епиморфизъм на групи, защото от $a' - a \in n\mathbb{Z}$ следва $a' - a \in m\mathbb{Z}$ и

$$\begin{aligned} \varphi_m^n((a + n\mathbb{Z}) + (b + n\mathbb{Z})) &= \varphi_m^n(a + b + n\mathbb{Z}) = a + b + m\mathbb{Z} = \\ &= (a + m\mathbb{Z}) + (b + m\mathbb{Z}) = \varphi_m^n(a + n\mathbb{Z}) + \varphi_m^n(b + n\mathbb{Z}). \end{aligned}$$

Ясно е, че $\varphi_n^n = \text{Id}_{\mathbb{Z}_n}$. Ако $m \in \mathbb{N}$ дели $n \in \mathbb{N}$ и n дели $k \in \mathbb{N}$, то $\varphi_m^k = \varphi_m^n \circ \varphi_n^k$ съгласно

$$\varphi_m^n \circ \varphi_n^k(a + k\mathbb{Z}) = \varphi_m^n(a + n\mathbb{Z}) = a + m\mathbb{Z} = \varphi_m^k(a + k\mathbb{Z}) \quad \text{за} \quad \forall a \in \mathbb{Z}.$$

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.20. Проективните граници на крайни групи се наричат про-крайни групи.

Проективната граница $\widehat{\mathbb{Z}} = \varprojlim (\mathbb{Z}_n, +)$ на системата $\{(\mathbb{Z}_n, +)\}_{(n \in \mathbb{N}, " \leq ")}$ на крайните фактор-групи $(\mathbb{Z}_n, +)$ на $(\mathbb{Z}, +)$ се нарича про-крайна обвивка на $\mathbb{Z}$.

ТЕОРЕМА 4. (i) *Групите на Galois $Gal(F/K)$ на крайните разширения на Galois $F \supset K$ образуват проективна система относно ограничението на автоморфизъм на поле до подполе.*

(ii) *Абсолютната група на Galois $Gal(K^{sep}/K)$ на поле K е изоморфна на проективна граница*

$$Gal(K^{sep}/K) \simeq \varprojlim Gal(F/K)$$

на групите на Galois на крайните разширения на Galois $F \supset K$.

Доказателство: (i) Теоретико-множественото включване е частична наредба в множеството на крайните разширения на Galois $F \supset K$. Ако $F_1 \supset K$ и $F_2 \supset K$ са крайни разширения на Galois, то $F_j = K(\theta_j)$ са прости сепарабелни разширения чрез подходящи примитивни елементи θ_j и $K(\theta_1, \theta_2) = K(\theta) \supset K$ е просто крайно сепарабелно разширение на K , съгласно Теорема-Определение 1 за примитивния елемент и Лема 2.2. Ако полето K е безкрайно, то в доказателството на Теорема 1 избираме примитивния елемент във вида $\theta = \theta_1 + c\theta_2$ за подходящо $c \in K$. Корените на минималния полином $f_\theta(x) \in K[x] \setminus K$ на θ над K са от вида $\theta_1^{(i)} + c\theta_2^{(j)}$, където $\theta_1^{(i)}$ е корен на минималния полином $f_1(x) \in K[x] \setminus K$ на θ_1 над K , а $\theta_2^{(j)}$ е корен на минималния полином $f_2(x) \in K[x] \setminus K$ на θ_2 над K . По предположение, разширенията $F_s = K(\theta_s) \supset K$ са нормални, така че всички корени $\theta_1^{(i)}$ на $f_1(x)$ са от F_1 и всички корени $\theta_2^{(j)}$ на $f_2(x)$ са от F_2 . Съгласно $F_s = K(\theta_s) \subset K(\theta_1, \theta_2) = K(\theta)$, всички корени $\theta_1^{(i)} + c\theta_2^{(j)}$ на $f_\theta(x)$ са от $K(\theta)$. В резултат, съществуват $\deg(f_\theta)$ автоморфизма от $Gal(K(\theta)/K)$ и $|Gal(K(\theta)/K)| = [K(\theta) : K]$. Съгласно Твърдение 2.9, оттук следва, че $K(\theta) \supset K$ е нормално разширение. По този начин доказахме, че за произволни крайни разширения на Galois $F_j = K(\theta_j) \supset K$ на безкрайно поле K съществува крайно разширение на Galois $K(\theta_1, \theta_2) \supset K$, което ги съдържа. Същото е вярно и за крайно поле K , защото произволни крайни разширения на крайни полета са разширения на Galois. В частност, крайните разширения на Galois $\mathbb{F}_{q^m} \supset \mathbb{F}_q$ и $\mathbb{F}_{q^n} \supset \mathbb{F}_q$ се съдържат в крайното разширение на Galois $\mathbb{F}_{q^{LCM(m,n)}} \supset \mathbb{F}_q$, където $LCM(m,n) \in \mathbb{N}$ е най-малкото общо кратно на m и n . По този начин, за произволно фиксирано поле K , крайните разширения на Galois $F \supset K$ образуват насочена система относно теоретико-множественото включване.

Ако $F_1 \supset K$ и $F_2 \supset K$ са крайни разширения на Galois на K и F_1 е подполе на F_2 , то ограничението

$$\text{rest}_{F_1}^{F_2} : Gal(F_2/K) \longrightarrow Gal(F_1/K),$$

$$\text{rest}_{F_1}^{F_2}(g) = g|_{F_1}$$

е хомоморфизъм на групи. Тук използваме, че $g(F_1) \subseteq F_1$ за $\forall g \in Gal(F_2/K)$, защото всеки алгебричен над K елемент на F_1 се трансформира с корен на минималния си полином над K и разширението $F_1 \supset K$ е нормално. Хомоморфизмите $\text{rest}_{F_1}^{F_2}$ са епиморфизми съгласно Лема 2.13. Условието $\text{rest}_F^F = \text{Id}_F$ и $\text{rest}_{F_1}^{F_3} = \text{rest}_{F_1}^{F_2} \circ \text{rest}_{F_2}^{F_3}$ за $F_3 \supset F_2 \supset F_1$ следват непосредствено. Това доказва, че групите на Galois $Gal(F/K)$ на крайните разширения на Galois $F \supset K$ образуват проективна система относно хомоморфизмите на ограничение.

(ii) За да построим изоморфизъм на групи $Gal(K^{sep}/K) \rightarrow \varprojlim Gal(F/K)$, да разгледаме хомоморфизмите на ограничение

$$\text{rest}_F : Gal(K^{sep}/K) \longrightarrow Gal(F/K)$$

и фамилията

$$\text{rest} = (\text{rest}_F) : \text{Gal}(K^{\text{sep}}/K) \longrightarrow \prod_{F \supset K} \text{Gal}(F/K),$$

образувана от тях, която също е хомоморфизъм. Ако $F_j \supset K$, $1 \leq j \leq 2$ са крайни разширения на Galois и $F_1 \subset F_2$, то $\text{rest}_{F_1} = \text{rest}_{F_1}^{F_2} \circ \text{rest}_{F_2}$, така че образът на rest се съдържа в $\varprojlim \text{Gal}(F/K)$ и получаваме хомоморфизъм на групи

$$\text{rest} : \text{Gal}(K^{\text{sep}}/K) \longrightarrow \varprojlim \text{Gal}(F/K).$$

Ще проверим, че хомоморфизмът на ограничение rest е инективен и сюрективен. Наистина, за $\forall g \in \text{Gal}(K^{\text{sep}}/K) \setminus \{\text{Id}_{K^{\text{sep}}}\}$ съществува $\alpha \in K^{\text{sep}}$ с $g(\alpha) \neq \alpha$. Полето на разлагане $F = K(\alpha = \alpha_1, \dots, \alpha_m)$ на минималния полином $f(x) \in K[x] \setminus K$ на $\alpha = \alpha_1$ над K е крайно нормално разширение на K , съгласно Лема 2.12. Образът $\text{rest}_F(g) \in \text{Gal}(F/K) \setminus \{\text{Id}_F\}$, така че rest е влагане.

За да установим сюрективността на rest , фиксираме $\varphi = (\varphi_F)_F \in \varprojlim \text{Gal}(F/K)$.

Ако $a \in K^{\text{sep}}$, то минималният полином $f_a(x) = \prod_{i=1}^n (x - a_i) \in K[x]$ на $a = a_1$ над K е сепарабелен и полето на разлагане $K(f_a) := K(a_1, \dots, a_n)$ на $f_a(x)$ над K е крайно разширение на Galois на K . Действието на $\varphi_{K(f_a)} \in \text{Gal}(K(f_a)/K)$ върху $f_a(a) = 0$ дава $0 = \varphi_{K(f_a)}(0) = \varphi_{K(f_a)}(f_a(a)) = f_a(\varphi_{K(f_a)}(a))$, така че $\varphi_{K(f_a)}(a) \in \{a_1, \dots, a_n\}$ е корен на $f_a(x)$ и изображението

$$\psi : K^{\text{sep}} \longrightarrow K^{\text{sep}},$$

$$\psi(a) := \varphi_{K(f_a)}(a) \in K(f_a) = K(a_1, \dots, a_n) \subset K^{\text{sep}}$$

е коректно определено. Ако $F \supset K$ е крайно разширение на Galois и $a \in F$, то спрегнатите $a_2, \dots, a_n \in F$ на a над K са от F , така че $K(f_a) \subseteq F$ и $\varphi_F(a) = \varphi_{K(f_a)}(a)$.

За произволни $a, b \in K^{\text{sep}}$ избираме крайно разширение на Galois $F \supset K$ с $a, b \in F$ и проверяваме, че

$$\psi(a + b) = \varphi_F(a + b) = \varphi_F(a) + \varphi_F(b) = \varphi_{K(f_a)}(a) + \varphi_{K(f_b)}(b) = \psi(a) + \psi(b) \quad \text{и}$$

$$\psi(ab) = \varphi_F(ab) = \varphi_F(a)\varphi_F(b) = \varphi_{K(f_a)}(a)\varphi_{K(f_b)}(b) = \psi(a)\psi(b).$$

Това доказва, че $\psi : K^{\text{sep}} \rightarrow K^{\text{sep}}$ е хомоморфизъм на пръстени. За $\forall a \in K$ имаме $f_a(x) = x - a$ и $K(f_a) = K$, така че $\psi(a) = \varphi_K(a) = a$ и $\psi|_K = \text{Id}_K$. Вземайки предвид, че единствените идеали на K^{sep} са 0 и K^{sep} , получаваме $\ker \psi = 0$. За да проверим, че $\text{im} \psi = \psi(K^{\text{sep}}) = K^{\text{sep}}$, фиксираме $a = a_1 \in K$ с минимален полином $f_a(x) = \prod_{i=1}^n (x - a_i) \in K[x]$ над K и разглеждаме полето на разлагане $K(f_a) := K(a_1, \dots, a_n)$ на $f_a(x)$ над K . Ограничението

$$\psi|_{K(f_a)} = \varphi_{K(f_a)} : K(f_a) \longrightarrow K(f_a)$$

съвпада с $\varphi_{K(f_a)} \in \text{Gal}(K(f_a)/K)$ и образът $\psi(K(f_a)) = \varphi(K(f_a)) = K(f_a)$. В частност, $a \in K(f_a) \in \psi(K(f_a)) \subseteq \psi(K^{\text{sep}})$ и $\psi : K^{\text{sep}} \rightarrow K^{\text{sep}}$ е автоморфизъм на K^{sep} . Вече проверихме, че $\psi|_K = \text{Id}_K$ и $\text{rest}_F(\psi) = \varphi_F$ за всяко крайно разширение на Galois $F \supset K$. Следователно $\text{rest}(\psi) = \varphi = (\varphi_F)_F \in \varprojlim \text{Gal}(F/K)$ и мономорфизмът $\text{rest} : \text{Gal}(K^{\text{sep}}/K) \rightarrow \varprojlim \text{Gal}(F/K)$ е епиморфизъм, а оттам и изоморфизъм на групи, Q.E.D.

5. Структура на абсолютната група на Galois на крайно поле

За крайно поле $\mathbb{F}_q$ да напомним, че всички крайни разширения $\mathbb{F}_{q^m} \supset \mathbb{F}_q$ са разширения на Galois с група на Galois

$$\text{Gal}(\overline{\mathbb{F}_q}/\mathbb{F}_q) = \langle \Phi_q \rangle = \{ \Phi_{q^{s_m(\text{mod } m)}} \mid s_m \in \mathbb{Z} \} \simeq (\mathbb{Z}_m, +).$$

Ако $\mathbb{F}_{q^m} \subset \mathbb{F}_{q^{mn}}$, то хомоморфизмът на ограничение

$$\text{rest}_{\mathbb{F}_{q^m}^{\mathbb{F}_{q^{mn}}}} : \text{Gal}(\mathbb{F}_{q^{mn}}/\mathbb{F}_q) \longrightarrow \text{Gal}(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q),$$

$$\text{rest}_{\mathbb{F}_{q^m}^{\mathbb{F}_{q^{mn}}}}(\Phi_{q^{s_{mn}(\text{mod } mn)}}) = \Phi_{q^{s_{mn}(\text{ord } m)}}$$

е индуциран от хомоморфизма

$$\varphi_m^{mn} : (\mathbb{Z}_{mn}, +) \longrightarrow (\mathbb{Z}_m, +),$$

$$\varphi_m^{mn}(s_{mn}(\text{mod } mn)) = s_{mn}(\text{mod } m).$$

Изоморфизмът на групи

$$\text{rest} : \text{Gal}(\overline{\mathbb{F}_q}/\mathbb{F}_q) \longrightarrow \varprojlim \text{Gal}(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)$$

от Теорема 4 действа по правилото

$$\text{rest}(\varphi) = (\varphi|_{\mathbb{F}_{q^m}} = \Phi_{q^{s_m(\text{mod } m)}})_{m \in \mathbb{N}} \in \prod_{m \in \mathbb{N}} \text{Gal}(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q)$$

и изпълнява условията за съвместимост

$$\text{rest}_{\mathbb{F}_{q^m}^{\mathbb{F}_{q^{mn}}}}(\Phi_{q^{s_{mn}(\text{mod } mn)}}) = \Phi_{q^{s_{mn}(\text{mod } m)}} = \Phi_{q^{s_m(\text{mod } m)}} = \varphi|_{\mathbb{F}_{q^m}} \quad \text{за } \forall m, n \in \mathbb{N},$$

които се свеждат до

$$s_{mn} \equiv s_m(\text{mod } m) \quad \text{за } \forall m, n \in \mathbb{N}.$$

Съгласно резултат на Waterhouse, всяка про-крайна група може да се реализира като група на Galois на подходящо разширение на полета.

Ще опишем $\widehat{\mathbb{Z}}$ чрез адитивните групи на целите p -адични числа $\widehat{\mathbb{Z}}_p$. За произволно просто p фамилията от крайни адитивни групи $\{\mathbb{Z}_{p^n}\}_{n=1}^{\infty}$ образува проективна система относно обичайната наредба на естествените числа. Нейната проективна граница

$$\widehat{\mathbb{Z}}_p = \varprojlim \mathbb{Z}_{p^n} = \left\{ (\overline{z_n})_{n=1}^{\infty} \in \prod_{n=1}^{\infty} \mathbb{Z}_{p^n} \mid z_n \equiv z_m(\text{mod } p^m) \quad \text{за } \forall m < n \right\}$$

е адитивната група на целите p -адични числа.

ТВЪРДЕНИЕ 2.21. (i) Про-крайната обвивка $\widehat{\mathbb{Z}} = \varprojlim \mathbb{Z}_n$ на $(\mathbb{Z}, +)$ е изоморфна на директното произведение $\prod_{\text{просто } p} \widehat{\mathbb{Z}}_p$ на адитивните групи $\widehat{\mathbb{Z}}_p$ на целите p -адични числа за всички прости p .

(ii) Групата $(\mathbb{Z}, +)$ е остатъчно крайна, т.е. диагонално изображение

$$\Delta : \mathbb{Z} \longrightarrow \widehat{\mathbb{Z}} = \varprojlim \mathbb{Z}_n,$$

$$\Delta(z) = ((z_n = z(\text{mod } n)))_{n=1}^{\infty} \in \prod_{n=1}^{\infty} \mathbb{Z}_n$$

е влагане.

Доказателство: Естествената проекция

$$\Pi : \prod_{n=1}^{\infty} \mathbb{Z}_n \longrightarrow \prod_{\text{просто } p} \prod_{m=1}^{\infty} \mathbb{Z}_{p^m}$$

се ограничава до хомоморфизъм на групи

$$\Pi : \varprojlim \mathbb{Z}_n \longrightarrow \prod_{\text{просто } p} \widehat{\mathbb{Z}}_p,$$

защото съгласуваността на z_m със z_n за всички делители m на n води до съгласуваност на z_{p^k} със z_{p^l} за $k < l$.

За произволно $\beta = (\beta_p)_p = (\beta_{p^m})_{p,m} \in \prod_{\text{просто } p} \widehat{\mathbb{Z}}_p$ ще докажем, че съществува единствено $\alpha = (\alpha_n)_n \in \varprojlim \mathbb{Z}_n$ с $\Pi(\alpha) = \beta$. Работим с индукция по броя на простите делители на $n \in \mathbb{N}$. За целта представяме $n = mp^k$ чрез взаимно прости $m \in \mathbb{N}$ и p^k с просто p . Започваме конструкцията на α с $\alpha_{p^m} = \beta_{p^m}$ за всички прости p и естествени m . Избираме цели числа z_m, z_{p^k} , представлящи $z_m \pmod{m} = \alpha_m$ и $z_{p^k} \pmod{p^k} = \alpha_{p^k}$. По Китайската Теорема за остатъците съществува $z_n \in \mathbb{Z}$ със $z_n \equiv z_m \pmod{m}$ и $z_n \equiv z_{p^k} \pmod{p^k}$. По-точно, ако $u, v \in \mathbb{Z}$ изпълняват твърдението на Bezout $mu + p^k v = 1$ за взаимно простите m и p^k , то $z_n := z_m \cdot p^k v + z_{p^k} \cdot mu$ върши работа. Трябва да проверим съгласуваността на $\alpha_n = z_n \pmod{n}$ с α_d за всички делители d на n . Нека $d = m_1 p^l$ за някакъв естествен делител m_1 на m и $0 \leq l \leq k$. Достатъчно е да установим, че m_1 и p^l делят $z_n - z_d$, за да твърдим, че $z_n \equiv z_d \pmod{d}$. Но $z_n - z_d = (z_n - z_m) + (z_m - z_{m_1}) + (z_{m_1} - z_d)$ се представя като сума на цели числа, кратни на m_1 , както и като сума $z_n - z_d = (z_n - z_{p^k}) + (z_{p^k} - z_{p^l}) + (z_{p^l} - z_d)$ на цели числа, кратни на p^l . Това доказва съществуването на $\alpha \in \varprojlim \mathbb{Z}_n$ с $\Pi(\alpha) = \beta$.

За единствеността на α да предположим, че сме избрали $\alpha_n = z_n \pmod{n}$ и $\alpha'_n = z'_n \pmod{n}$ с $z_n \equiv z_m \pmod{m}$, $z'_n \equiv z'_m \pmod{m}$, $z_n \equiv z_{p^k} \pmod{p^k}$, $z'_n \equiv z'_{p^k} \pmod{p^k}$. Тогава m дели $z_n - z'_n = (z_n - z_m) + (z_m - z'_m) + (z'_m - z'_n)$ и p^k дели $z_n - z'_n = (z_n - z_{p^k}) + (z_{p^k} - z'_{p^k}) + (z'_{p^k} - z'_n)$. Поради взаимната простота на m и p^k , произведението им $n = mp^k$ дели $z_n - z'_n$ и $\alpha_n = \alpha'_n$.

(ii) Ако $\Delta(z) = 0 \in \prod_{n=1}^{\infty} \mathbb{Z}_n$, то всички естествени n делят цялото число z и $z = 0$, Q.E.D.

От Твърдение 2.21 следва, че

$$\text{Gal}(\overline{\mathbb{F}}_q/\mathbb{F}_q) \simeq \widehat{\mathbb{Z}} \simeq \prod_{\text{просто } p} \widehat{\mathbb{Z}}_p$$

6. Следа на крайно разширение на крайно поле

Ще завършим настоящия въпрос с някои сведения за норма и следа на крайни разширения на крайни полета. Нека $F \supset K$ е крайно разширение на Galois. Тогава за $\forall \alpha \in F$ сумата $\sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha)$ е фиксирана от произволен елемент

$\tau \in \text{Gal}(F/K)$,

$$\tau \left(\sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \right) = \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} (\tau\sigma)(\alpha) = \sum_{\rho \in \text{Gal}(F/K)} \rho(\alpha),$$

защото елементите $\tau\sigma \in \text{Gal}(F/K)$ с фиксирано $\tau \in \text{Gal}(F/K)$ пробягват цялата група $\text{Gal}(F/K)$, когато σ пробягва $\text{Gal}(F/K)$. Съгласно Лема 2.13 (ii), отгук следва, че $\sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \in F^{\text{Gal}(F/K)} = K$.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.22. Ако $F \supset K$ е крайно разширение на Galois, то изображението

$$\begin{aligned} \text{Tr}_K^F : F &\longrightarrow K, \\ \text{Tr}_K^F(\alpha) &= \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \quad \text{за } \forall \alpha \in F \end{aligned}$$

се нарича следа на F над K .

ЛЕМА 2.23. Следата $\text{Tr} = \text{Tr}_K^F : F \rightarrow K$ на крайно разширение на Galois $F \supset K$ изпълнява следните свойства:

- (i) $\text{Tr}(\alpha + \beta) = \text{Tr}(\alpha) + \text{Tr}(\beta)$ за $\forall \alpha, \beta \in F$;
- (ii) $\text{Tr}(t\alpha) = t\text{Tr}(\alpha)$ за $\forall t \in K, \forall \alpha \in F$;
- (iii) $\text{Tr}(\sigma(\alpha)) = \text{Tr}(\alpha)$ за $\forall \alpha \in F, \forall \sigma \in \text{Gal}(F/K)$.

Доказателство:

$$\begin{aligned} \text{(i)} \quad \text{Tr}(\alpha + \beta) &= \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha + \beta) = \\ &= \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) + \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\beta) = \text{Tr}(\alpha) + \text{Tr}(\beta); \\ \text{(ii)} \quad \text{Tr}(t\alpha) &= \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(t\alpha) = \sum_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} t\sigma(\alpha) = t\text{Tr}(\alpha); \\ \text{(iii)} \quad \text{Tr}(\sigma(\alpha)) &= \sum_{\tau \in \text{Gal}(F/K)} \tau\sigma(\alpha) = \sum_{\tau \in \text{Gal}(F/K)} \tau(\alpha) = \text{Tr}(\alpha), \end{aligned}$$

Q.E.D.

Свойствата (i) и (ii) от Лема 2.23 означават, че следата Tr_K^F на крайно разширение на Galois $F \supset K$ е K -линейно изображение.

ЛЕМА 2.24. Следата $\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} : \mathbb{F}_{q^m} \rightarrow \mathbb{F}_q$ на крайно разширение на крайни полета е сюрективно $\mathbb{F}_q$ -линейно изображение, чието ядро

$$\ker \text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} = \{(\Phi_q - \text{Id}_{\mathbb{F}_{q^m}})(\beta) = \beta^q - \beta \mid \beta \in \mathbb{F}_{q^m}\}$$

е с размерност $m - 1$ над $\mathbb{F}_q$.

Доказателство: Разглеждаме редицата

$$\mathbb{F}_{q^m} \xrightarrow{\Phi_q - \text{Id}_{\mathbb{F}_{q^m}}} \mathbb{F}_{q^m} \xrightarrow{\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}}} \mathbb{F}_q .$$

Вземайки предвид, че $\text{Gal}(\mathbb{F}_{q^m}/\mathbb{F}_q) = \langle \Phi_q \rangle \simeq \mathbb{Z}_m$, характеризираме $\alpha \in \ker \text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}}$ с уравнението $\alpha + \alpha^q + \dots + \alpha^{q^{m-1}} = 0$. Броят на корените на полинома $x + x^q + \dots + x^{q^{m-1}} = 0$ не надминава степента му q^{m-1} . Следователно $\ker \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right)$ е с размерност $\leq m - 1$ над $\mathbb{F}_q$. По Теоремата за ранг и дефект на линейно изображение,

$$m = \dim_{\mathbb{F}_q}(\mathbb{F}_{q^m}) = \dim_{\mathbb{F}_q} \left(\ker \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right) \right) + \dim_{\mathbb{F}_q} \left(\text{im} \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right) \right)$$

и $\dim_{\mathbb{F}_q} \left(\text{im} \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right) \right) \geq 1$. Като подпространство на $\mathbb{F}_q$, $\text{im} \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right)$ е с размерност ≤ 1 , откъдето $\dim_{\mathbb{F}_q} \left(\text{im} \text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right) = 1$ и $\text{im} \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right) = \mathbb{F}_q$. В резултат, $\dim_{\mathbb{F}_q} \left(\ker \left(\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \right) \right) = m - 1$.

Изображението

$$\psi = \Phi_q - \text{Id}_{\mathbb{F}_{q^m}} : \mathbb{F}_{q^m} \longrightarrow \mathbb{F}_{q^m},$$

$$\psi(\alpha) = \alpha^q - \alpha \quad \text{за } \forall \alpha \in \mathbb{F}_{q^m}.$$

е $\mathbb{F}_q$ -линейно като разлика на $\mathbb{F}_q$ -линейните Φ_q и $\text{Id}_{\mathbb{F}_{q^m}}$. Ядрото $\ker \psi = \mathbb{F}_q$, защото $\psi(\beta) = \beta^q - \beta = 0$ точно когато $\beta \in \mathbb{F}_q$. По теоремата за ранг и дефект на линейно изображение,

$$m = \dim_{\mathbb{F}_q}(\mathbb{F}_{q^m}) = \dim_{\mathbb{F}_q}(\ker(\psi)) + \dim_{\mathbb{F}_q}(\text{im}(\psi))$$

и $\dim_{\mathbb{F}_q}(\text{im}(\psi)) = m - 1$. Съгласно Лема 2.23 (iii) е изпълнено $\text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}} \psi(\alpha) = \text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}}(\Phi_q(\alpha) - \alpha) = 0$, така че $\text{im} \psi(\alpha) \subseteq \ker \text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}}$. В резултат, $\text{im} \psi(\alpha)$ съвпада с $\ker \text{Tr}_{\mathbb{F}_q}^{\mathbb{F}_{q^m}}$, Q.E.D.

ЗАДАЧА 2.25. Нека $\text{Tr}_{\mathbb{F}_3}^{\mathbb{F}_9} : \mathbb{F}_9 \rightarrow \mathbb{F}_3$ е $\mathbb{F}_3$ -линейното изображение следа на крайното разширение $\mathbb{F}_9 = \{a + b\alpha \mid a, b \in \mathbb{F}_3\} \supset \mathbb{F}_3$ с $\alpha^2 = \alpha + 1$. Да се намери базис на ядрото $\ker(\text{Tr}_{\mathbb{F}_3}^{\mathbb{F}_9})$ на $\text{Tr}_{\mathbb{F}_3}^{\mathbb{F}_9}$ над $\mathbb{F}_3$.

7. Норма на крайно разширение на крайно поле

Ако $F \supset K$ е крайно разширение на Galois, то за $\forall \alpha \in F$ произведението $\prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha)$ принадлежи на K , защото остава на място под действие на произволен автоморфизъм $\tau \in \text{Gal}(F/K)$,

$$\tau \left(\prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \right) = \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} (\tau\sigma)(\alpha) = \prod_{\rho \in \text{Gal}(F/K)} \rho(\alpha).$$

ОПРЕДЕЛЕНИЕ 2.26. Ако $F \supset K$ е крайно разширение на Galois, то изображението

$$\begin{aligned} \text{Nm}_K^F : F &\longrightarrow K, \\ \text{Nm}_K^F(\alpha) &= \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \quad \text{за } \forall \alpha \in F \end{aligned}$$

се нарича норма на F над K .

ЛЕМА 2.27. Нормата $\text{Nm} = \text{Nm}_K^F : F \rightarrow K$ на разширение на Galois $F \supset K$ от степен $[F : K] = m$ има следните свойства:

- (i) $\text{Nm}(\alpha\beta) = \text{Nm}(\alpha)\text{Nm}(\beta)$ за $\forall \alpha, \beta \in F$;
- (ii) $\text{Nm}(t\alpha) = t^m \text{Nm}(\alpha)$ за $\forall t \in K, \forall \alpha \in F$;
- (iii) $\text{Nm}(\sigma(\alpha)) = \text{Nm}(\alpha)$ за $\forall \sigma \in \text{Gal}(F/K), \forall \alpha \in F$.

Доказателство:

$$(i) \text{Nm}(\alpha\beta) = \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha\beta) = \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\beta) = \text{Nm}(\alpha)\text{Nm}(\beta).$$

$$(ii) \text{Ако } [F : K] = m \text{ и } t \in K, \text{ то } \text{Nm}(t) = \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(t) = t^{|\text{Gal}(F/K)|} = t^m.$$

$$(iii) \text{Nm}(\sigma(\alpha)) = \prod_{\tau \in \text{Gal}(F/K)} \tau\sigma(\alpha) = \prod_{\tau \in \text{Gal}(F/K)} \tau(\alpha) = \text{Nm}(\alpha),$$

Q.E.D.

Да отбележим, че всяко $\alpha \in F^*$ има норма $\text{Nm}_K^F(\alpha) = \prod_{\sigma \in \text{Gal}(F/K)} \sigma(\alpha) \in K^*$,

доколкото $0 \in K$ остава на място под действие на произволен автоморфизъм на F . Свойство (i) от Лема 2.27 означава, че ограничението $\text{Nm}_K^F : F^* \rightarrow K^*$ е хомоморфизъм на мултипликативните групи.

ЛЕМА 2.28. Ограничението $\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} : \mathbb{F}_q^* \rightarrow \mathbb{F}_q^*$ на нормата на крайно разширение на крайни полета $\mathbb{F}_q^m \supset \mathbb{F}_q$ е сюрективен хомоморфизъм на мултипликативните групи, чието ядро

$$\ker \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} = \left\{ \frac{\Phi_q}{\text{Id}_{\mathbb{F}_q^m}}(\beta) = \beta^{q-1} \mid \beta \in \mathbb{F}_q^* \right\}$$

е изоморфно на циклична група от ред $\frac{q^m-1}{q-1}$.

Доказателство: Разглеждаме редицата

$$\mathbb{F}_q^* \xrightarrow{\frac{\Phi_q}{\text{Id}_{\mathbb{F}_q^m}}} \mathbb{F}_q^* \xrightarrow{\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}} \mathbb{F}_q^* .$$

Ядрото $\ker \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}$ се състои от корени $\alpha \in \mathbb{F}_q^*$ на полинома

$$\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}(x) = x^{\sum_{i=0}^{m-1} q^i} = x^{\frac{q^m-1}{q-1}} = 1$$

и съдържа най-много $\frac{q^m-1}{q-1}$ елемента. Съгласно теоремата за хомоморфизмите,

$$\mathbb{F}_q^* / \ker \left(\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} \right) \simeq \text{im} \left(\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} \right) .$$

Комбинирайки с теоремата на Лагранж за реда на крайна група получаваме

$$\left| \text{im} \left(\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} \right) \right| = \frac{|\mathbb{F}_q^*|}{\left| \ker \left(\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} \right) \right|} \geq q - 1 .$$

Вземайки предвид, че $\mathbb{F}_q^* \simeq \mathbb{Z}_{q-1}$, стигаме до извода, че $\text{im} \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} = \mathbb{F}_q^*$. Оттук $\ker \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}$ е подгрупа от ред $\frac{q^m-1}{q-1}$ на цикличната група $\mathbb{F}_q^* \simeq \mathbb{Z}_{q^m-1}$. Следователно $\ker \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} \simeq \mathbb{Z}_{\frac{q^m-1}{q-1}}$ е циклична група от ред $\frac{q^m-1}{q-1}$.

Да разгледаме хомоморфизма

$$\Psi : \frac{\Phi_q}{\text{Id}_{\mathbb{F}_q^*}} : \mathbb{F}_q^* \longrightarrow \mathbb{F}_q^*$$

$$\Psi(\alpha) = \frac{\Phi_q(\alpha)}{\alpha} = \alpha^{q-1} \quad \text{за } \forall \alpha \in \mathbb{F}_q^*$$

на мултипликативната група $\mathbb{F}_q^*$. Неговото ядро $\ker \Psi = \mathbb{F}_q^*$, така че $\text{im} \Psi \simeq \mathbb{F}_q^* / \ker(\Psi)$ е подгрупа на $\mathbb{F}_q^*$ от ред

$$\frac{|\mathbb{F}_q^*|}{|\ker(\Psi)|} = \frac{q^m - 1}{q - 1} .$$

Твърдим, че $\text{im} \Psi \subseteq \ker \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}$. Наистина, за $\forall \alpha \in \mathbb{F}_q^*$ е в сила

$$\text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q} \Psi(\alpha) = \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}(\alpha^{q-1}) = (\alpha^{q-1})^{\frac{q^m-1}{q-1}} = \alpha^{q^m-1} = 1 .$$

Следователно $\text{im} \Psi = \ker \text{Nm}_{\mathbb{F}_q^m}^{\mathbb{F}_q}$ съвпадат като циклични подгрупи от един и същи ред $\frac{q^m-1}{q-1}$ в $\mathbb{F}_q^* \simeq \mathbb{Z}_{q^m-1}$, Q.E.D.

ЗАДАЧА 2.29. Нека $\mathbb{F}_9^* \simeq (\mathbb{Z}_8, +)$ и $\mathbb{F}_3^* \simeq (\mathbb{Z}_2, +)$ са мултипликативните групи на полетата $\mathbb{F}_9$, съответно $\mathbb{F}_3$, а $\text{Nm}_{\mathbb{F}_3}^{\mathbb{F}_9} : \mathbb{F}_9^* \rightarrow \mathbb{F}_3^*$ е хомоморфизмът норма на мултипликативните групи на крайното разширение $\mathbb{F}_9 \supset \mathbb{F}_3$. Да се намери пораждащ на цикличното ядро $\ker \left(\text{Nm}_{\mathbb{F}_3}^{\mathbb{F}_9} \right)$ на $\text{Nm}_{\mathbb{F}_3}^{\mathbb{F}_9}$.